

ВІДГУК

офіційного опонента

д.е.н., доцента Носова Олександра Юрійовича

на дисертаційну роботу Маслака Олександра Олександровича
«Формування та розвиток систем кластеризації національної економіки», яку
подано на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка і управління національним
господарством

**Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з науковими
програмами, планами, темами**

Незважаючи на те, що інноваційних шлях розвитку протягом останніх років перебуває у пріоритеті при прийнятті рішень у сфері державного управління, стимулюючої політики, законодавчо-нормативної діяльності тощо значних успіхів на шляху інноваційної діяльності у межах національного господарства не досягнуто. Водночас по всьому світу кластери зарекомендували себе як результативні форми ведення підприємницької діяльності, впровадження інноваційних технологій, поглиблення галузевих, міжрегіональних зв'язків та розвитку сфери міжнародних економічних відносин (транскордонне співробітництво) тощо. Щодо національної економіки, то формування систем кластеризації національної економіки відбулось у окремих регіонах, проте значного розвитку і поширення досі не набуло. Тому ознайомлення із дисертацією Маслака О.О., що присвячена вирішенню завдань із розроблення теоретичних положень та науково-методологічних і практичних рекомендації щодо формування і розвитку систем кластеризації національної економіки дозволяє стверджувати, що вона виконана на актуальну тему та містить наукову новизну.

Тема дисертації повною мірою відповідає проблематиці наукових досліджень кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва Національного університету «Львівська політехніка» «Розвиток процесно-структурованого менеджменту в умовах транскордонного співробітництва

підприємств» (номер державної реєстрації 0117U001463); Національної металургійної академії України «Моделювання економічної поведінки та стратегії розвитку суб'єктів господарювання» (державний реєстраційний номер 0116U008360), «Сучасні методи та фінансово-економічні механізми управління суб'єктами господарювання регіону» (державний реєстраційний номер 0117U002349), «Методологія управління підприємствами різних організаційно-правових форм власності» (державний реєстраційний номер 0107U001146); Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова «Дослідження пріоритетних напрямів регіональної політики в економічній сфері» (державний реєстраційний номер 0110U007602).

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації

Ознайомлення зі змістовим наповненням дисертації, автореферату та публікацій автора дає змогу зробити висновок про те, що наукові положення, висновки, рекомендації, сформовані автором характеризуються належним рівнем обґрунтованості та достовірності. Усі наукові висновки отримані автором, підтвержені використанням значної кількості наукових методів: теоретичного узагальнення та систематизації; групування і систематизації; аналізування і синтезу; порівняння; кореляційно-регресійного аналізу; оптимізаційні методи; експертних оцінок; матричні методи; економіко-математичного аналізування; удосконалений метод радарів тощо.

У дисертації використано значний масив статистичного матеріалу, аналітичні зведення, дані Державного комітету статистики України, законодавчо-нормативне поле за проблемою, наукові доробки вітчизняних та іноземних вчених тощо.

Одержані результати дисертаційного дослідження Маслака О.О. відрізняються з-поміж існуючих розробленням теоретичних положень та науково-методологічних і практичних рекомендації щодо формування і

розвитку систем кластеризації національної економіки відповідає обраній темі наукової роботи.

Структура та зміст основних положень дисертації

Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 430 сторінках. Робота містить 41 таблицю та 69 рисунків, список використаних джерел із 673 найменувань, 5 додатків.

У першому розділі «Теоретичні засади кластеризації національної економіки» вивчено категорійний апарат за проблемою (с. 43-127). Визначення поняття «кластеризація» розвинуто та розглянуто з позицій її розуміння як процес створення кластерів та інших мережевих структур, що дозволяє сформулювати конкурентні переваги (регіонів, держави, підприємств) та досягти їх конкурентоспроможності; забезпечити швидке економічне зростання, економію витрат (на масштабах виробництва), отримати синергетичні ефекти; сприяти розвитку національної торгівлі, її інфраструктури та формуванню сприятливого ділового оточення; вирішити проблеми підприємств, видів економічної діяльності, економіки загалом; створити технологічні зв'язки, призначені для реалізації потенційних переваг учасників кластерів (с. 48-50). У роботі окреслено цілісні та адитивні властивості кластеризації (с. 52).

У розділі І кластеризацію розглянуто з позиції її розуміння як системи, на вході у яку перебувають матеріальні, фінансові, трудові та інші ресурси, відокремлені господарюючі одиниці, інституції, органи влади, а на виході – продукція, прибуток, синергетичний ефект, інновації тощо. Органи управління кластерами формуються із представників керівної та керованої підсистем (с. 76-77).

У другому розділі «Аналізування чинних систем кластеризації національної економіки» вивчено методи дослідження кластеризації, які поділено на 2 групи: загальні і спеціальні (с. 140-142). Для аналізування поточного стану кластеризації національної економіки, оцінено динаміку

кластеризації, здійснено характеристику промислових кластерів і розраховано рівень їх конкурентоспроможності, для чого використано множину загальних і спеціальних методів (с. 149-176).

Перспективи розвитку кластеризації національної економіки та формування її систем оцінено за допомогою удосконаленого методу радарів, для чого використано низку етапів (формування множини якісно-кількісних критеріїв (конкурентоспроможність продукції; індекс фондівдачі; індекс використання трудових ресурсів; темп зростання частки ринку; індекс рентабельності продукції; індекс матеріалоемності; ефективність сукупних виробничих витрат; кількість підприємств у кластері; рівень оптимізації бізнес-процесів (внутрішньокластерної взаємодії); кількість працюючих; індекс експорту; рівень спеціалізованої освіти; рівень спеціалізованої матеріальної інфраструктури; наявність асоціацій; рівень цільового фінансування; рівень самофінансування; рівень фінансування експорту; мінімальний коефіцієнт обороту; накладні витрати виробництва; швидкість товароруку), обчислення їх фактичного (емпіричного) та бального (експертного) значення, оцінювання вагомості критеріїв, формування графіку радарів, визначення площ багатокутників кластерів, розрахунок імовірності кластеризації, забезпечення зворотнього зв'язку) (с. 188-201).

У третьому розділі «Концептуальні засади формування та розвитку системи кластеризації національної економіки» досліджено фактори формування систем кластеризації, які вперше поділено на 2 групи: мотиватори (участь держави у міжнародних організаціях, науково-технічний прогрес, діяльність державних органів влади щодо забезпечення регулюючої функції, діяльність наукових установ, що спрямована на розвиток людського капіталу, детінізація економіки, глобалізація та регіоналізація) та загрози (низький рівень фінансування НДДКР, недостатнє інформаційне забезпечення інноваційної діяльності, недосконала стимулююча та податкова політика держави, зниження експорту та збільшення імпорту наукомістких товарів, зростання ризиків інноваційної діяльності, нецільове та неефективне використання фінансових

ресурсів, спрямованих на підтримку інноваційної діяльності тощо) (с. 209-213). У роботі здійснено концептуально постановку модель формування кластеризації національної економіки, що передбачає підготовчу, проектну та результативну фазу (с. 232-247).

З метою оцінювання та запобігання ризиків при формуванні і розвитку систем кластеризації національної економіки у роботі рекомендовано порядок оцінювання загроз формування і розвитку систем кластеризації національної економіки (с. 264-269).

У четвертому розділі «Фінансово-інвестиційне забезпечення формування та розвитку системи кластеризації національної економіки» (с. 292-373) досліджено фінансові ресурси кластеризації, вивчено роль банківської системи у забезпеченні кластеризації промисловості (с. 292-315). Це дозволило узагальнити етапи фінансового забезпечення діяльності кластера та роль банківської структури у ньому (с. 316). У дисертації розвинуто механізм підсилення інформаційної складової кластеризації національної економіки (с. 352-353).

У дисертації удосконалено порядок урахування впливу кластеризації на ціноутворення для інноваційної продукції на етапі визначення його стратегії та при розрахунку остаточної ціни, для чого використано матричні методи, рекомендовано застосування параметричних, експертних методів, методів кореляційно-регресійного аналізу, договірних, конкурентних цін згідно методологій кожного із них (с. 363-370).

У п'ятому розділі «Державне управління системами кластеризації національної економіки» сформовано концепцію гнучкого управління кластеризацією, ключовими інструментами якої є фінансове забезпечення, наукова сфера, освіта, інфраструктура, міжнародна сфера (с. 379-387). З метою урахування особливостей механізму формування і розвитку систем кластеризації національної економіки обґрунтовано функціонально-структурний, а також системно-рівневий та структурний підходи до його забезпечення та розвинуто нормативно-правове поле кластеризації у контексті

дії рекомендованого механізму (с. 410-415). У дисертації також обґрунтовано можливість створення національного кластерного бюро України при президентові України (с. 426-442).

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та автореферату дало змогу виявити у положеннях дисертації такі елементи наукової новизни:

1. У роботі розвинуто понятійно-термінологічний апарат дослідження кластеризації, зокрема дістали подальший розвиток визначення поняття «кластеризація», її цілісні та адитивні властивості (с. 379-387 дисертації, с. 23-25 автореферату).

2. З метою забезпечення обґрунтованого визначення рівня загроз кластеризації національної економіки, у дисертації вперше здійснено типологію факторів, які визначають кластеризацію національної економіки (с. 264-269 дисертації, с. 18 автореферату).

3. Шляхом виділенням груп економічних, політичних, соціальних, законодавчих чинників і чинників інноваційного спрямування, у роботі розвинуто класифікацію чинників впливу на формування і розвиток систем кластеризації національної економіки (с. 118-120 дисертації, с. 12-13 автореферату).

4. Для обґрунтованого та ефективного дослідження чинних систем кластеризації національної економіки, у дисертації розвинуто загальні (передбачають дослідження географічного розміщення кластерів, механізму їх функціонування, кількості учасників, їх характерних рис тощо) і спеціальні (передбачають визначення потенціалу кластеризації, кластерних можливостей регіонів чи результатів впровадження кластеризації) методи дослідження кластеризації (с. 13 автореферату, с. 139-142 дисертації).

5. У дисертації набула розвитку послідовність аналізування перспектив розвитку систем кластеризації національної економіки, що передбачає використання удосконаленого методу радарів для визначення

імовірності об'єднання кластерів відповідних видів економічної активності та оцінювання перспектив кластеризації національної економіки за результатами його використання (с. 15-17, табл. 2, рис. 2 автореферату, с. 135-151 дисертації).

6. З метою розвитку кластерних системи удосконалено інструментарій оцінювання рівня загроз кластеризації національної економіки, який передбачає визначення інтегрального показника загроз формування і розвитку систем кластеризації національної економіки (с. 14-15 автореферату, с. 190-193 дисертації).

7. Для визначення стратегії ціноутворення з урахуванням рівня загроз формування систем кластеризації національної економіки на основі застосування матриць, у роботі розвинуто послідовність урахування кластеризації національної економіки при ціноутворенні на інноваційну продукцію на етапі визначення його стратегії та при розрахунку остаточної ціни (с. 23 автореферату, с. 363-370 дисертації).

8. У роботі удосконалено модель фінансового забезпечення діяльності кластера, яка містить етапи забезпечення фінансовими ресурсами кластерів і пропонувану участь банківських структур у їх діяльності залежно від рівня розвитку фондового ринку (с. 314-318 дисертації, с. 21, рис. 4 автореферату).

9. З метою підвищення інформаційної складової у процесі формування систем кластеризації національної економіки порядок використання формальних і неформальних заходів із підвищення інформаційної складової у процесі формування систем кластеризації національної економіки (с. 350-354 дисертації, с. 23 автореферату).

10. У дисертації вперше розроблено методологію гнучкого управління кластеризацією, яка передбачає застосування кожного із ключових факторів впливу (фінансового, наукового, інфраструктурного, освітнього важеля) залежно від рівня дії таких чинників: етапу кластеризації, наявності ресурсів, рівня розвитку міжнародних економічних відносин, рівня розвитку промисловості, суміжних і підтримуючих видів економічної діяльності, рівня інфраструктурного забезпечення (с. 379-387 дисертації, с. 23-25 автореферату).

11. Для успішного розроблення і застосування системи заходів із їх попередження, припинення дії (нейтралізації), ліквідації у результаті діагностики систем кластеризації, прогнозування тощо та обґрунтовано механізм формування і розвитку систем кластеризації національної економіки з позицій функціонально-структурного, а також системно-рівневого та структурного підходу (с. 26 автореферату, с. 410-415 дисертації).

Значення результатів та висновків дисертаційної роботи

Основні положення дисертації доведено до рівня методичних узагальнень та прикладного інструментарію. Практичне значення доробок підтверджено їх впровадженням у практичну діяльність органів влади та підприємств. Результати дисертаційної роботи впроваджено Національним банком України під час дослідження та забезпечення фінансових ресурсів кластеризації (довідка № 55-007/72540 від 25.10.2017 р.); Міністерством фінансів України при здійсненні фінансового забезпечення діяльності кластеру (довідка від 17.12.2018 р.); Фондом розвитку інновацій Господарсько-фінансового департаменту Секретаріату Кабінету Міністрів України під час удосконалення чинної нормативно-правової бази у сфері створення сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності (довідка № 93-03/2019 від 13.03.2019 р.); Департаментом економічної політики Львівської обласної державної адміністрації при дослідженні потенціалу кластеризації Львівської області за обсягом виробленої продукції та чисельністю найманих працівників (довідка № 1-11-3924 від 31.10.2017 р.); Львівською торгово-промисловою палатою при впровадженні в регіоні концепції гнучкого управління кластеризацією (довідка про впровадження № 19-08-5/11003 від 09.11.2018 р.); ЛКП «Львівелектротранс» (акт упровадження № 02/1508 від 24.10.2017 р.); ПП «МД ПЛЮС» (акт упровадження від 19.11.2018р.); ПАТ «ОКСІ БАНК» (довідка про впровадження № 3110-789 від 31.10.2017 р.); ТОВ «Українська деревообробна компанія» (довідка про впровадження від 19.12.2017 р.).

Основні положення дисертаційної роботи також впроваджені у навчальний процес та використовуються у Національному університеті «Львівська політехніка» під час викладання дисциплін «Адміністративний менеджмент», «Міжнародні організації і транснаціональні корпорації» (довідка про впровадження 67-01-738 від 08.04.2019 р.).

Повнота відображення наукових положень дисертації в опублікованих автором працях

Теоретико-методологічні положення, висновки та методико-практичні рекомендації дисертаційної роботи опубліковано у 73 наукових працях, з яких 15 монографій (1 з яких одноосібна), 25 статей у наукових фахових виданнях України, з них 3 статті у виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз, 2 статті у виданнях України, які включені до наукометричних баз, 4 статті в наукових періодичних виданнях інших держав, 27 тез доповідей науково-практичних конференцій і симпозіумів. Апробація результатів дисертації відбувалась на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях у м. Одеса, м. Київ, м. Хмельницький, м. Ужгород, м. Тернопіль, м. Кременчук, м. Тернопіль, м. Жешув, м. Комрат тощо.

Автореферат дисертації та опубліковані Маслаком О.О. наукові праці повністю відображають зміст дисертації. Кількість, обсяг і рівень опублікованих праць надають їх авторіві право публічного захисту дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Не заперечуючи важливість та оригінальність дисертаційного дослідження, доцільно зупинитись на певних дискусійних моментах:

1. Автором вперше виділено типологію факторів, які визначають кластеризацію національної економіки та окреслено групи загроз та

мотиваторів (с. 264-269 дисертації, с. 18 автореферату). Проте автором не вказано на ознаку, якій характерні описані вище фактори кластеризації.

2. У розділі 2, п. 2.3 автором оцінено імовірності об'єднання кластерів у групах 1 та 4 (між кластерами однакових або суміжних видів економічної діяльності національної економіки) та у групах 2 і 3. Для кращого розуміння сутності та об'єктивної оцінки результатів моделювання, слід було би ретельніше обґрунтувати механізму включення кластерів у групи, які підлягали дослідженню.

3. У розділі 3, п. 1.1 вивчено вивчено фактори формування систем кластеризації, які поділено на мотиватори і загрози. Автором доцільно було би структурувати їх залежно етапів життєвого циклу кластерів, які розглянута автором в розділі 1. Це забезпечило би глибше розуміння загроз і мотиваторів кластеризації національної економіки.

4. У розділі 3, п. 3.3 рекомендовано порядок оцінювання загроз формування і розвитку систем кластеризації національної економіки. Незрозумілими є зворотні зв'язки у процесі визначення інтегрального показника загроз кластеризації національної економіки, для чого варто навести приклади його практичного застосування.

5. Автором запропоновано структурно-функціональний підхід до забезпечення механізму формування і розвитку систем кластеризації національної економіки. У його межах, законодавство віднесено до економіко-правової складової, а законодавчі органи – до інституційної. Це слід ретельніше обґрунтувати (с. с. 410-415).

6. У роботі наведено, проте не достатньо проаналізовано результати кластеризації національної економіки з позицій підвищення інноваційного рівня підприємств, удосконалення освітніх процесів, покращення рівня соціальної інфраструктури (розділ 2, п. 2.2). Автором більше уваги приділяється економічним наслідками функціонування кластерних систем .

Загальний висновок про дисертацію

Дисертація Маслака О.О. на тему «Формування та розвиток систем кластеризації національної економіки» виконана на високому науково-технічному рівні, а одержані результати характеризуються науковою новизною та мають теоретичну і практичну цінність. Дисертація присвячена вирішенню актуальної наукової та практичної проблеми щодо формування і розвитку систем кластеризації національної економіки. Дисертація є завершеною науковою роботою, відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що за своїм змістом, оформленням, актуальністю, глибиною вирішення наукових проблем, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів дисертація Маслака Олександра Олександровича на тему «Формування та розвиток систем кластеризації національної економіки» відповідає вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, зокрема пунктам 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. зі змінами і доповненнями, а її автор, Маслак Олександр Олександрович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент,
професор кафедри фінансів, обліку та аудиту
Хмельницького кооперативного
торговельно-економічного інституту,
доктор економічних наук, професор

О.Ю. Носов

Підпис засвідчує

кавалерський

О.С. Твасюк